

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Bekir ez-Zübeydî, *Ṭabaḳâtü'n-naḥviyyîn ve'l-luḡaviyyîn* (nşr. Muhammed Ebû'l-Fazl), Kahire 1973, s. 69, 70, 88, 139; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Şüveymî), s. 170, 173, 316, 320, 359; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, V, 324; Kemâleddin el-Enbârî, *Nüzhetü'l-elibbâ* (nşr. İbrâhîm es-Sâmer-râî), Zerkâ 1985, s. 123; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam* (Atâ), XI, 172; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ*, XVIII, 201-202; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-ruvât*, III, 140; Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ* (Altıkulaç), I, 431-432; Safedî, *el-Vâfi*, III, 92; a.mlf., *Nektü'l-himyan* (nşr. Ahmed Zekî Bek), Kahire 1329/1911, s. 252; Firûzâbâdî, *el-Bulḡa fi terâcîmi e'immeti'n-naḥv ve'l-luḡa* (nşr. Muhammed el-Misrî), Küveyt 1407/1987, s. 197; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, II, 143; Süyûtî, *Buḡyetü'l-vu'ât*, I, 111; a.mlf., *Hem'u'l-hevâmi' fi şerhi Cem'i'l-cevâmi'* (nşr. Abdülâl Sâlim Mukerrem), Küveyt 1399/1979, IV, 174, 385; V, 181-182, 261; Abdülbâkî b. Abdülmecîd el-Yemânî, *İşâretü't-ta'yîn fi terâcîmi'n-nuḥât ve'l-luḡaviyyîn* (nşr. Abdülmecîd Diyâb), Riyad 1406/1986, s. 314; Tebrîzî, *Reyhânetü'l-edeb*, VII, 563-564; Ahmed Mekî el-Ensârî, *Ebû Zekerîyyâ el-Ferrâ ve mezhzebühü fi'n-naḥv ve'l-luḡa*, Kahire 1964, s. 96-108; Hasan es-Sadr, *Te'sîsü's-Şî'a*, Beyrut 1401/1981, s. 345; A'yanü's-Şî'a, IX, 341; Ahmed Bâdkûbe-i Hezâve, "İbn Sa'dân", *DMBİ*, III, 683-684.

HÜSEYİN TURAL

İBN SA'DÛN el-KURTUBÎ

(ابن سعدون القرطبي)

Ebû Bekr Sâinüddîn
(Sâbikuddîn, Ziyâüddîn)

Yahyâ b. Sa'dûn

b. Temmâm el-Ezdî el-Kurtubî
(ö. 567/1172)

Kıraat, hadis ve Arap dili âlimi.

486'da (1093) Kurtuba'da (Cordoba) doğdu; çocukluğu ve gençliğinin ilk yılları burada geçti. Kurtuba, Mekke ve Mısır'ın ünlü âlimlerinin ders halkalarında yetişen Ebû'l-Kâsım Halef b. İbrâhîm en-Nehâs'tan kıraat dersleri aldı. Endülüs'ün hadis âlimlerinden Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. Attâb'dan ve Ebû Ca'fer Ahmed b. Abdülhak'tan hadis dinledi. Daha sonra Doğu'daki ilim merkezlerine yöneldi. Önce Mehdiye'ye gitti ve Ebû Bekir Muhammed b. Saîd ed-Darîr'in kıraat derslerine katıldı (İbnü'l-Cezerî, II, 372). Oradan İskenderiye'ye geçerek İbnü'l-Cezerî'nin *en-Neşr* adlı eserinin kaynaklarından olan *et-Tecrid*'in müellifi İbnü'l-Fahhâm'dan kırâat-i seb'âyı okudu. *es-Südâsiyyât* sahibi Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed er-Râzî ve Ebû Bekir et-Turtuşî'den hadis aldı (İbn Hallikân, VI, 171; Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ*, III, 1024). 515 (1121) yılında Mısır'da Ebû Sâdik

Mürşid b. Yahyâ el-Medîni'den *Şaḥîhu'l-Buḥârî*'yi dinledi. Ayrıca Kahire'de Ebû Tâhîr Ahmed b. Muhammed es-Silefî, Muhammed b. Berekât es-Saîdî, Ali b. Ömer el-Ferrâ, Ali b. Savle, Rezîn b. Muâviye el-Abderî gibi âlimlerin derslerine devam etti (a.g.e., III, 1024).

517 (1123) yılında Bağdat'a geçen İbn Sa'dûn, burada Sibtü'l-Hayyât diye meşhur Ebû Muhammed Abdullah b. Ali'den kıraat dersleri aldı ve aralarında *Kitâbü Sibeveyhi*'nin de bulunduğu birçok kaynak eser okudu. Mâristan kadısı diye bilinen Ebû Bekir Muhammed b. Abdülbâkî el-Bezzâz, Ebû'l-Kâsım Hibetullah b. Husayn ve Ebû'l-İz b. Kâdiş gibi hadisçilerin derslerini dinledi. Hârizm'de Zemahşerî'den Arap dili ve edebiyatı, Dimaşk'ta Cemâlülislâm es-Sülemî'den hadis konularında faydalandı. Sem'ânî onunla Dimaşk'ta karşılaştığını, kendisinden Ebû Abdullah er-Râzî'nin *Meşveḥa*'sını dinlediğini ve bazı cüzler yazdığını, ayrıca Dimaşk'tan Azerbaycan'a gittiğini işittiğini ve orada bir müddet kaldığını kaydetmiştir. Bir ara Halep'te de bulunan ve burada kıraat okutan İbn Sa'dûn muhtemelen hayatının son döneminde Musul'a yerleşti (İbn Saîd el-Mağribî, I, 135). Musul'daki ikameti sırasında İsfahan'a seyahat etti.

İbn Sa'dûn'dan Muhammed b. Ebû'l-Ferec el-Mevsilî, Muhammed b. Muhammed el-Hillî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Ali el-Kurtubî el-Fenekî, Muhammed b. Abdülkerîm el-Bevâzîcî ve İsfendiyâr b. Muvaffak b. Muhammed gibi isimler kıraat ilminde faydalanırken Ebû'l-Kâsım İbn Asâkir, *el-Ensâb* müellifi Ebû Sa'd es-Sem'ânî, Ebû'l-Hasan el-Katîi, Abdullah b. Husayn el-Mevsilî hadis talebeleri arasında yer almıştır. İbn Sa'dûn Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin de hocası olmuş, kendisine İbnü'l-Fahhâm'ın kıraatlarla ilgili *et-Tecrid* adlı eserini okutmuş ve icâzet vermiştir (İbnü'l-Cezerî, II, 208, 372). Muhakkık ve sika bir âlim olarak tanınan İbn Sa'dûn 1 Şevval 567'de (27 Mayıs 1172) Musul'da vefat etti.

Eserleri. 1. *el-Kurṭubiyye fi'l-kırâ'at* (Ziriklî, IX, 181). 2. *Urcûzetü'l-vildân (el-Mukaddimetü'l-Kurṭubiyye)*. Çocuklar için hazırlanmış on sekiz babdan meydana gelen manzum bir Mâlikî ilmihi olup R. Y. Ebied ve M. J. L. Young tarafından İngilizce'ye tercüme edilerek metniyle birlikte *The Islamic Quarterly*'de (XVIII/3-4 [London 1974], s. 15-32) yayımlanmıştır. Esere Zerrûk Ahmed b. Ahmed el-Fâsî ve Muhammed b. İbrâhîm b. Halîl et-Te-

tâi birer şerh yazmışlardır (Brockelmann, *GAL*, I, 551; *EP* [İng.], V, 513). 3. *Âḳide-tü'l-İmâm 'Alî*. Bir nüshası Dârü'l-kütübî'l-Misriyye'de bulunmaktadır (Fuâd Seyyid, II, 134). Bunların dışında kaynaklarda *Erba'üne fi'l-hadîs*, *Urcûze fi esmâ'i'n-nebî*, *Delâ'ilü'l-aḥkâm* adlı eserleri zikredilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sem'ânî, *el-Ensâb*, XX, 99; İbn Beşkûvâl, *es-Şıla*, II, 348; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ*, XX, 14-15; a.mlf., *Mu'cemü'l-büldân*, IV, 324; İbnü'l-Esir, *el-Lübâb*, III, 26; a.mlf., *el-Kâmil*, II, 376; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-ruvât*, VI, 37-38; İbnü'l-Ebbâr, *et-Tekmile*, Madrid 1887, II, 724; İbn Hallikân, *Vefeyât*, VI, 171-172; İbn Saîd el-Mağribî, *el-Muğrib*, I, 135; İbnü'z-Zübeyr, *Şılatü's-Şıla*, Rabat 1937, s. 177; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XX, 546-548; a.mlf., *Ma'rifetü'l-kurrâ* (Altıkulaç), III, 1024-1025; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân* (Cübûrî), III, 380; Firûzâbâdî, *el-Bulḡa fi terâcîmi e'immeti'n-naḥv ve'l-luḡa* (nşr. Muhammed el-Misrî), Küveyt 1987, s. 238; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, II, 208, 372; İbn Kâdi Şühbe, *Ṭabaḳâtü's-Şaḥî'iyye*, s. 526; İbn Tağrîberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, VI, 66; Süyûtî, *Buḡyetü'l-vu'ât*, s. 412; Dâvûdî, *Ṭabaḳâtü'l-müfessirîn*, II, 368-370; Makkarî, *Nefḥu'l-tib*, II, 116-118; *Hediyetü'l-'arîfin*, II, 521; *İzâhu'l-meknûn*, I, 476; Brockelmann, *GAL*, I, 551; *Suppl.*, I, 763; Ziriklî, *el-A'lâm*, IX, 181; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, XIII, 216; Fuâd Seyyid, *Fihristü'l-maḥ-tûât*, Kahire 1382/1962, II, 134; R. Y. Ebied - M. J. L. Young, "el-Kurṭubî", *EP* (İng.), V, 513-514.

MUSTAFA ÇETİN

İBN SÂHİBÜSSALÂT

(ابن صاحب الصلاة)

Ebû Mervân (Ebû Muhammed)
Abdülmelik b. Muhammed
b. Ahmed el-Bâcî el-İşbîlî
(ö. 594/1198'den sonra)

el-Men bi'l-imâme adlı
eseriyle tanınan
Endülüslü tarihçi.

Muhtemelen dedelerinden birinin cami imamı (sâhibü's-salât) olmasından dolayı İbn Sâhibüssalât diye meşhur olmuştur. Tahsil hayatı ve hocaları hakkında bilgi yoktur; Ebû's-Saffâr diye bilinen Ebû Muhammed Abdullah b. Mugîs el-Ensârî el-Kurtubî ve İbn Haccâc Ebû'l-Hakem Abdurrahman el-Lahmî ondan ders almışlardır. Adına ilk defa İbn İzârî'nin kendisinden naklettiği, 545 (1150) yılında Muvahhidler Devleti'nin kurucusu Abdülmü'min el-Kûmî'nin Merakeş'ten Selâ'ya gidişyle ilgili hâtırasında rastlanmakta (*el-Beyânü'l-muğrib*, s. 43-44), hayatının bundan sonraki kısmıyla ilgili bazı bilgiler ise eserinden öğrenilmektedir. Buna gö-

re Muvahhidler'in ileri gelen vali ve kumandanlarından Ebû Muhammed Abdullah b. Ebû Hafs 10 Muharrem 557'de (30 Aralık 1161) Karmûne'yi (Carmona) aldığı anda zaferini tebrik edenler arasında İbn Sâhibüssalât da bulunuyordu. Aynı yıl Muvahhidler'in Endülüs'teki merkezinin Emevîler zamanındaki gibi Kurtuba (Cordoba) olması kararlaştırılınca kendisine kâtiplik önerildi; fakat bu görevi kabul etmeyip affını istedi. Bununla birlikte hayatını şehrin saygıdeğer şahsiyetlerinden biri olarak sürdürdü; nitekim 12 Şevval 557'de (24 Eylül 1162) Kurtuba'ya gelen Abdülmü'min el-Kûmî'nin oğulları Seyyid Ebû Ya'kûb Yûsuf ile Seyyid Ebû Saîd Osman'ı karşılayan heyet içerisinde onun da yer aldığı görülmektedir.

İbn Sâhibüssalât 560 (1165) yılında, Abdülmü'min el-Kûmî'nin ölümü üzerine (558/1163) yerine geçen Ebû Ya'kûb Yûsuf ile kardeşleri Kurtuba Valisi Seyyid Ebû Saîd ve Seyyid Ebû Hafs arasında başlayan soğukluğu gidermek amacıyla Cebelitârik ve Merakeş'te yapılan toplantılara katıldı. Toplantılardan sonra Seyyid Ebû Hafs ve Seyyid Ebû Saîd Endülüs'e dönüş yolculuğuna çıktıkları halde İbn Sâhibüssalât Merakeş'te kalmaya devam etti. Bu arada Muvahhidî sarayında bulunan fakih Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Hatîb el-İşbîlî gibi âlimlerden yararlanma fırsatı buldu ve ilim çevrelerinin yanında sarayla da ilişkisini sürdürdü. 23 Zilhicce 560'ta (31 Ekim 1165) Muvahhidî kuvvetlerinin Benî Merdenîş'ten Muhammed b. Sa'd'a karşı zafer kazandığı müjdesi geldiğinde Merakeş'te bulunuyordu (*el-Men bi'l-imâme*, s. 200). Bu haberden altı ay sonra İşbîliye'ye (Sevilla) vali tayin edilen Ebû Abdullah Muhammed b. Ebû İbrâhîm Endülüs'e doğru yola çıkarken İbn Sâhibüssalât da kafilâye katıldı ve yeni vali ile yakın dostluk kurdu; onun Gırnata (Granada) valiliğine getirilmesinden sonra da yanına gitti.

566 (1170) yılının başlarında Merakeş'te bulunduğu anlaşılan İbn Sâhibüssalât, o sırada geçirdiği önemli bir hastalıktan yeni kurtulan Halife Ebû Ya'kûb Yûsuf'un huzuruna çıkan bir heyete katıldı. Bu ziyaretten sonra çeşitli ihسانlara nâil oldu ve halifenin iyileşmesi münasebetiyle düzenlenen törenlere davet edildi. Onun, Endülüs'ten gelen yardım istekleri üzerine 4 Receb 566'da (13 Mart 1171) Merakeş'ten hareket eden halifenin beraberinde olduğu şüphesizdir; çünkü bu yolculuğu en ince ayrıntılarına kadar anlatmaktadır. İbn Sâhibüssalât'ın Endülüs'te de

Ebû Ya'kûb Yûsuf'tan ayrılmayıp çeşitli seyahat ve merasimlere, 567 (1172) yılında Vebze (Huete) seferine katıldıktan sonra ertesi yıl İşbîliye'ye gittiği anlaşılmaktadır. On yıl sonra da halifenin Sûs bölgesindeki isyancıların üzerine yaptığı harekâta iştirak etti. Tabip Ebû Bekir İbn Zühr ve filozof Ebû'l-Velîd İbn Rüşd ile beraber Tinmel'de bulunan Muvahhidî hareketinin lideri İbn Tûmert el-Mehdî'nin ve Muvahhidler'in ilk hükümdarı Abdülmü'min el-Kûmî'nin kabirlerini ziyaret etti. Daha sonra halifeyi karşılama töreni için İşbîliye'ye döndü; ardından da onun maiyetinde Şenterîn (Santarem) - Üşbûne (Lizbon) seferine çıktı (580/1184). İbn Sâhibüssalât'ın önemli bir yere sahip olduğu Muvahhidî sarayıyla ilgisi, Ebû Ya'kûb'un bu sefer sırasında vuku bulan ölümlünden sonra da devam etti. 594 (1198) yılında İşbîliye Ulucamii'nin tamamlanmak üzere olan inşaatını Halife Ebû Yûsuf el-Mansûr'la birlikte gezdi ve aynı yıl bu camiye hatip tayin edildi (İbn İzârî, s. 228); dolayısıyla ölüm tarihinin bu yıldan sonra olması gerekir.

Eserleri. 1. Kitâbü Târîhi'l-men bi'l-imâme 'ale'l-müstaz'afin bi-en ce'ale-hümü'llâhu e'immeten ve ce'alehümü'l-vârişîn. Muvahhidler'in tarihi için temel kaynaklardan olan eser üç cilttir ve bunlardan birinci ile üçüncüsü kayıptır. 554-568 (1159-1173) yılları arasında kapsayan II. cildin yazma nüshası Oxford Bodleian Library'de bulunmaktadır (MS, Marsh, nr. 433). Bu kitaptan İbnü'l-Katâtân el-Mağribî, İbn İzârî, İbnü'l-Ebbâr, İbn Abdülmelik, İbn Ebû Zer', Ali el-Ceznâî, Lisânüddin İbnü'l-Hatîb, İbn Haldûn, Ahmed b. Muhammed el-Makkarî gibi birçok tarihçi faydalanmıştır. Abdülhâdî et-Tâzî tarafından *el-Men bi'l-imâme* adıyla neşredilen (Beyrut 1964) ve birkaç baskısı yapılan eser Muvahhidler'in siyasî tarihi yanında İslâm ve hristiyan dünyası arasındaki ilişkilerle ilgili bilgiler, resmî mektuplar ve çeşitli yazışmalar, kasiyeler ihtiva etmesi açısından önemlidir. Bunun yanı sıra Muvahhidler Devleti'nin teşkilât yapısıyla, ülkedeki ilmi ve fikrî faaliyetlerle, iktisadî ve dinî hayatla ve mimariyle ilgili bilgiler de içermektedir. 2. *Şevretü'l-Mürîdin (Târîhu'l-Mürîdin)*. Murâbitlar'ın son yıllarında ortaya çıkan Ebû'l-Kâsım İbn Kasî liderliğindeki Mürîdî hareketine dair olan eserin varlığı, müellifin *el-Men bi'l-imâme*'de atıfta bulunmasından öğrenilmektedir (s. 68, 129, 284, 321; ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 22-26).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sâhibüssalât, *el-Men bi'l-imâme* (nşr. Abdülhâdî et-Tâzî), Beyrut 1987, s. 122-123, 139-140, 179-182, 185, 187, 200, 220-221, 340-341, 349 vd., 413, 425; ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 5-57; İbnü'l-Ebbâr, *et-Tekmilâ* (nşr. F. Codera), Madrid 1889, II, 620; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib* (Kettânî), s. 8, 9, 16, 20, 23, 24, 27, 30, 35, 43-44, 81, 88, 90, 92, 98, 148, 159-160, 222; *el-Hulelû'l-mevşîyye fi zikri'l-Merrâküşîyye* (nşr. Süheyl Zekkâr - Abdülkâdir Zimâme), Rabat 1399/1979, s. 116, 143; İbn Ebû Zer', *el-Enisü'l-muğrib*, Rabat 1973, s. 184, 196, 202; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 554; İbn Süde, *Delîlû mü'errihi'l-Mağribi'l-aşâ*, Dârülbeyzâ 1960, I, 135-136; Muhammed Abdülâh İnân, *'Aşrû'l-Murâbitîn ve'l-Muvahhidîn fi'l-Mağrib ve'l-Endelûs*, Kahire 1384/1964, I, 7-10; ayrıca bk. İndeks; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), IV, 164; İzzeddin Ömer Mûsâ, *el-Muvahhidîn fi'l-ğarbi'l-İslâmî*, Beyrut 1411/1991, s. 16, 210; Abdülhâdî et-Tâzî, *"Târîhu'l-Men bi'l-imâme: te'lîfû İbn Şâhibi's-salât"*, *MMİc*, XI (1964), s. 243-274; J. F. P. Hopkins, *"İbn Şâhib al-Salât"*, *El'* (İng.), III, 924-925; Muhammed Hüdâ-yî, *"İbn Şâhibi's-salât"*, *DMBİ*, IV, 99-100.

ABDÜLHÂDÎ ET-TÂZÎ

İBN SAHNÛN (ابن سحنون)

Ebû Abdillâh Muhammed
b. Sahnûn Abdisselâm b. Saîd
et-Tenûhî el-Kayrevânî
(ö. 256/870)

Mâlikî fıkıh âlimi, eğitim bilimci.

202'de (817) Kayrevan'da doğdu. Babası, Kuzey Afrika'da Mâlikî mezhebinin yayılmasında önemli hizmetleri geçen *el-Müdevvenetü'l-kübrâ* adlı eserin müellifi Sahnûn'dur. Sahnûn oğlunun eğitimine özen gösterdi. Başta Kur'an olmak üzere temel bilgileri ve fıkıh babasından öğrenen İbn Sahnûn, daha sonra devrin önde gelen âlimlerinden Abdullah b. Ebû Hassân el-Yahsubî, Mûsâ b. Muâviye es-Sumâdhî, Abdülazîz b. Yahyâ el-Medenî el-Hâşimî, Abdülmü'min b. Müstenîr el-Cezerî ve Bakî b. Mahled'den hadis dinledi. Ebû'l-Hasan Muhammed b. Nasr b. Hadramdan münazara dersleri aldı. 235'te (849-50) hem ilim tahsili hem de hacını ifa etmek amacıyla doğu seyahatine çıktı; önce Kahire'de Şâfiî'nin talebelerinden Müzenî ve Mısır'ın diğer ileri gelen âlimleriyle görüştü. Müzenî, ondan daha bilgili ve daha zeki birini görmediğini söylemiştir. Aynı yıl hac vazifesini yerine getirdikten sonra Medine'ye geçti; İmam Mâlik'in talebelerinden Ebû Mus'ab ez-Zührî ve Ya'kûb b. Humeyd b. Kâsib'le görüştü. Ebû Mus'ab ve Seleme b. Şebîb en-Nisâbü'rî'den hadis dinledi. Yolculuğu